

ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ*

Ιωάννης Βούλαρης
Καθηγητής Νομικής ΔΠΘ

Εισαγωγή

Το ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός πλήττει με ένταση τους μετανάστες και ιδίως τους εξωτερικούς, δηλαδή τους αλλοδαπούς, δεν είναι θέμα που θα εξετάσουμε στη συνέχεια. Η εξέταση του φαινομένου αυτού και της έντασής του περιλαμβάνεται στα πλαίσια άλλων εισηγήσεων του συνεδρίου. Επίσης δε θα εξετάσουμε εδώ τους κοινωνικοοικονομικούς λόγους αυτών των μεταναστεύσεων που επίσης εντάσσονται στα πλαίσια άλλης, ευρύτερης, έρευνας.

Εκείνο που πρόκειται να μας απασχολήσει στη συνέχεια, και θα εξετάσουμε τις διάφορες πτυχές του, είναι οι μηχανισμοί με τους οποίους το δίκαιο της κατάστασης των αλλοδαπών, εθνικής ή διεθνούς προέλευσης, επεμβαίνει, όχι μόνο στη ροή της εξωτερικής μετανάστευσης, αλλά και στην καθημερινή ζωή των μεταναστών και οι συνέπειες που δημιουργεί η επέμβαση αυτή στο να δημιουργηθούν συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού, για τους μετανάστες κυρίως, αλλά και για άλλες κατηγορίες του ανθρώπινου δυναμικού.

Όμως, προηγουμένως, χρειάζεται να καθορίσουμε σύντομα το περιεχόμενο του δικαίου της κατάστασης των αλλοδαπών και την έννοια που έχει σήμερα η Διεθνής Κοινωνία, στα πλαίσια της οποίας λαμβάνουν χώρα τα μεταναστευτικά ρεύματα, που ρυθμίζονται από το δίκαιο της κατάστασης των αλλοδαπών, παράγοντας συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού που έχουν πάρει πλέον παγκόσμια διάσταση.

Με τον όρο δίκαιο κατάστασης των αλλοδαπών εννοούμε το σύνολο των κανόνων του δικαίου που ρυθμίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των αλλοδαπών, κυρίως των φυσικών προσώπων που σε μία συγκεκριμένη χώρα δεν μπορούν να θεωρηθούν ως ημεδαποί, δηλαδή ως πολίτες της και μέρος του Λαού της, ο οποίος αποτελεί την πηγή θεμελίωσης της εξουσίας από την οποία προέρχεται το δίκαιο που ισχύει στη χώρα αυτή. Επειδή σε κάθε κράτος η εξουσία που δημι-

* Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε το Νοέμβριο 1977 στο Πάντειο Πανεπιστήμιο με θεματικό κύκλο "Κοινωνία 2/3 - Διαστάσεις του σύγχρονου κοινωνικού προβλήματος".

ουργεί το Δίκαιο προέρχεται από το Λαό του κράτους (άμεσα ή έμμεσα) και αποβλέπει να ικανοποιήσει τις ανάγκες συμβίωσης που παρουσιάζονται στα πλαίσια του Λαού αυτού, τόσο μεταξύ των κατ' ιδία μελών του (σχέσεις ιδιωτικού δικαίου), όσο και μεταξύ των μελών του αυτών και της ίδιας της εξουσίας και των φορέων της (σχέσεις δημοσίου δικαίου), αρχικώς (πολύ παλιά) επικράτησε η αντίληψη ότι οι αλλοδαποί αποκλείονται από την εθνική κοινωνία και το δίκαιο που τη διέπει. Όμως, επειδή οι αλλοδαποί αποτελούν το μέσο για τη δημιουργία των διεθνών σχέσεων και ένα από τα συνεκτικά στοιχεία της Διεθνούς Κοινωνίας, η ύπαρξή τους και ορισμένα δικαιώματά τους αναγνωρίζονται στα πλαίσια της Διεθνούς Κοινωνίας, κυρίως από το διεθνές δίκαιο.

Βέβαια το διεθνές δίκαιο και η Διεθνής Κοινωνία δεν έχουν πλήρως αυτόνομη και ανεξάρτητη ύπαρξη από τις εθνικές κοινωνίες και τα εθνικά δίκαια, αφού δεν υπάρχει ακόμη αποτελεσματική υπερκρατική εξουσία που να ρυθμίζει (αποκλειστικά και άμεσα) τη Διεθνή Κοινωνία και τη ζωή που εκτυλίσσεται στα πλαίσιά της, αλλά η ρυθμιστική εξουσία στα πλαίσια της Διεθνούς Κοινωνίας είναι κυρίως διακρατικής φύσης, δηλαδή, απορρέει από τη συνεργασία των διαφόρων κρατών σε ευρύτερο ή μικρότερο πλαίσιο, γεωγραφικό ή θεματικό. Μάλιστα ορισμένες φορές η διαμόρφωση αυτή του ρυθμιστικού πλαισίου της Διεθνούς Κοινωνίας δεν προέρχεται από άμεση διεθνή (διακρατική) συνεργασία, αλλά από έμμεση τέτοια συνεργασία, την παράλληλη νομική δραστηριοποίηση των διαφόρων εθνικών κοινωνιών (κρατών), όπως συμβαίνει με τις εθνικές νομικές πρακτικές που μπορεί να είναι συγκλίνουσες μεταξύ τους (δημιουργία κανόνων εθιμικού διεθνούς δικαίου ή γενικών αρχών διεθνούς δικαίου), ή και αποκλίνουσες μεταξύ τους, στα πλαίσια που το επιτρέπουν οι κανόνες του διεθνούς δικαίου. Στην κατηγορία αυτών των κανόνων, διεθνούς πρακτικής εθνικής κυρίως προέλευσης, υπάγεται κατά σημαντικό ακόμη μέρος το δίκαιο της κατάστασης των αλλοδαπών.

Έτσι, στη συνέχεια θα εξετάσουμε τους παράγοντες που συντελούν στη διαμόρφωση του δικαίου της κατάστασης των αλλοδαπών στις εθνικές κοινωνίες, δηλαδή τις αντίστοιχες νομικές πρακτικές που διαμορφώνουν τα διάφορα κράτη απέναντι στους αλλοδαπούς ως στοιχεία της διεθνούς επικοινωνίας (*Μέρος Πρώτο*), καθώς και το πώς διαμορφώνεται το δίκαιο της κατάστασης των αλλοδαπών στη Διεθνή Κοινωνία με κανόνες διεθνούς δικαίου, δηλαδή διακρατικής συνεργασίας ή συγκλίνουσας εθνικής πρακτικής και δράσης, σε περιφερειακά ή ευρύτερα (παγκόσμια) πλαίσια (*Μέρος Δεύτερο*), εξετάζοντας παράλληλα τις διαρθρωτικές δυσλειτουργίες και ελλείψεις στη συνεργασία των δύο αυτών ρυθμιστικών επεμβάσεων (στα πλαίσια των εθνικών κοινωνιών και της Διεθνούς Κοινωνίας) και βγάζοντας στο τέλος *συμπεράσματα* για το πώς θα έπρεπε να συνεργασθούν οι

δύο αυτές τάξεις (εθνική και διεθνής) πραγμάτων, για να μην αυξάνεται ο κοινωνικός αποκλεισμός, και για να βοηθήσουν στα πλαίσια του εφικτού στον περιορισμό του. Την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού θα θεωρήσουμε ευρύτερα, όχι μόνο περιορισμένη στη φτώχεια και την έλλειψη των υλικών στοιχείων, αλλά και στη δημιουργία συνθηκών που αποκλείουν το άτομο ή ομάδες ατόμων από την ενεργή συμμετοχή τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι με σκοπό την προσωπική ή συλλογική τους ανάπτυξη.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΤΙΣ ΕΘΝΙΚΕΣ (ΚΡΑΤΙΚΕΣ) ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

Στο Μέρος αυτό θα εξετάσουμε πρώτα τους διάφορους παράγοντες που συμβάλλουν σήμερα στη συγκρότηση και λειτουργία των εθνικών κοινωνιών, δηλαδή των σημερινών κρατών (1) και με βάση την ανάλυση αυτή θα εξετάσουμε στη συνέχεια το ρόλο που διαδραματίζει αντίστοιχα το δίκαιο της κατάστασης των αλλοδαπών στις ήδη αναπτυγμένες (οικονομικά) εθνικές κοινωνίες (2) και στις (οικονομικά) αναπτυσσόμενες (3), για να διαπιστώσουμε στο τέλος τις αντιθέσεις μεταξύ των διαφορετικών αντιλήψεων, που οδηγούν σε συγκρούσεις δικαίων και επιδρούν στο φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού (4).

1. Παράγοντες συγκρότησης και λειτουργίας των εθνικών (κρατικών) κοινωνιών σήμερα

Τα διάφορα κράτη σήμερα χαρακτηρίζονται κατά μεγάλο μέρος από την εθνική τους συγκρότηση και θεμελίωση. Η επιδίωξη «ένα κράτος ένα έθνος» έχει αρκετά πραγματοποιηθεί στη σύγχρονη εποχή, με τάση να πραγματοποιηθεί ακόμα περισσότερο στη συνέχεια. Έτσι, η κατάρρευση του αποικιοκρατικού καθεστώτος και η πρόσφατη κατάρρευση των προηγούμενων καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης και της Σοβιετικής Ένωσης, είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία κρατών κυρίως μονοεθνικής συγκρότησης. Ακόμη και κράτη τα οποία είχαν παλαιά πολυεθνική συγκρότηση, όπως οι Η.Π.Α. διαδοχικά κατέληξαν σε μονοεθνική συγκρότηση με τη δημιουργία νέας αυτόνομης παράδοσης και «κουλτούρας» που ανέδειξε ένα νέο έθνος, στη συγκεκριμένη περίπτωση το αμερικανικό. Αντίστοιχο φαινόμενο δεν έχει παρατηρηθεί και στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), όπου η ολοκλήρωση δεν έχει φθάσει ακόμη σε σημείο να δημιουργηθεί ενι-

αία ευρωπαϊκή εθνότητα, αλλά εξακολουθεί να παραμένει πάντοτε η διαφοροποίηση των Λαών και κρατικών κυριαρχιών στα πλαίσιά της, παρά τη συνεχώς μειούμενη αυτόνομη εξουσία που χαρακτηρίζει τις επιμέρους αυτές κρατικές κυριαρχίες. Όμως, αν η διαφοροποίηση αυτή εξακολουθεί να υπάρχει στο εσωτερικό της Ε.Ε., έχει κατά πολύ μειωθεί πλέον προς τα έξω, αφού ήδη η Ε.Ε. αρχίζει να διαφοροποιείται ως προς τα τρίτα κράτη και ο Λαός της ως προς τους Λαούς των άλλων αυτών κρατών : έτσι, η δημιουργία *ιθαγένειας της Ένωσης* (σύμφωνα με τα νέα άρθρα 8-8Ε της Συνθ.Ε.Κ., που προσέθεσε το άρθρο Ζ της Συνθήκης του Μάαστριχτ), αν και είναι απόρροια της ιθαγένειας των κρατών μελών, έχει δική της, ξεχωριστή, μεταχείριση αλλά και δυναμική, τόσο στα πλαίσια της Ένωσης (π.χ. περιορισμένο δικαίωμα εκλέγειν-εκλέγεσθαι), όσο και απέναντι στις άλλες χώρες (ενισχυμένη διπλωματική προστασία).

Αν ληφθεί υπόψη ότι ο αλλοδαπός προσδιορίζεται *κατ' αντιπαράθεση προς τον ημεδαπό* (αφού αλλοδαπός είναι κάθε φυσικό πρόσωπο το οποίο δεν είναι ημεδαπός, είτε επειδή ανήκει σε άλλο Λαό, είτε επειδή δεν έχει καμία ιθαγένεια και δεν ανήκει σε Λαό), η κατά κύριο λόγο εθνική συγκρότηση των κρατών και εθνική σύνθεση του Λαού τους έχει ως αποτέλεσμα τη μεταβολή της θεώρησης του αλλοδαπού και της ρύθμισης της κατάστασής του. Ενώ το πρόσφατο παρελθόν η κατάσταση αυτή δε διαφοροποιούσε σημαντικά τον αλλοδαπό από τον ημεδαπό, σήμερα η νομική διαφοροποίησή του εντείνεται. Έτσι, ενώ στο παρελθόν (κυρίως μετά τον 1ο Παγκόσμιο Πόλεμο και μέχρι το 1970) υπήρχε *τάση εξομοίωσης του αλλοδαπού με τον ημεδαπό*, με την αποδοχή του στο έδαφος άλλου κράτους, την αναγνώριση δικαιωμάτων και ιδίως δικαιωμάτων εργασίας και άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας, αλλά κυρίως με την εύκολη μετάβασή του στην κατάσταση του ημεδαπού και απόκτηση της εγχώριας (για κάθε κράτος) ιθαγένειας, η *τάση αυτή τείνει να αντιστραφεί πλέον στα περισσότερα κράτη του Κόσμου*. Βεβαίως η μεταβολή αυτή είναι διαφορετική ως προς το περιεχόμενό της ανάλογα με την οικονομική ανάπτυξη των κρατών, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

2. Ο ρόλος που διαδραματίζει σήμερα το δίκαιο της κατάστασης των αλλοδαπών στις ανεπτυγμένες οικονομικά εθνικές (κρατικές) κοινωνίες

Μετά μία φάση συνεχούς και μάλλον έντονης και ραγδαίας οικονομικής ανάπτυξης που πέρασαν τα περισσότερα κράτη της Δυτικής Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής, ιδίως μετά το 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο, και στην οποία συνέβαλαν και οι αλλοδαποί, σήμερα τα κράτη αυτά, αν και βρίσκονται πάντοτε σε υψηλά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης, έχουν μειώσει τους ρυθμούς της ανάπτυξής τους. Χωρίς να

εξετάσουμε τους λόγους που συνέβαλαν σ' αυτή την κατάσταση, αλλά ούτε και τη θεμελίωση της άποψης που επικράτησε πολλές φορές σε ορισμένα από τα κράτη αυτά, ότι για την αντιμετώπιση της κρίσης θα έπρεπε να περιορισθεί η συμμετοχή των αλλοδαπών στην οικονομική ζωή του τόπου, πρέπει εδώ να αναφέρουμε, ότι μετά την περίοδο αυτή τα διάφορα κράτη της Δυτικής Ευρώπης μετέβαλαν την πολιτική τους απέναντι στους αλλοδαπούς, με αποτέλεσμα να μεταβληθεί και η νομική θεώρηση του καθεστώτος των αλλοδαπών στα κράτη αυτά. Η μεταβολή αυτή επήλθε κυρίως σε δύο επίπεδα : ως προς τη νόμιμη είσοδο και εγκατάσταση (συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος εργασίας) των αλλοδαπών και ως προς τους τρόπους εξομοίωσής τους με τους ημεδαπούς, δηλαδή την απόκτηση ιθαγένειας του κράτους υποδοχής. Και στα δύο αυτά πλαίσια η νομοθεσία των διαφόρων κρατών άλλαξε και γίνεται συνεχώς δυσμενέστερη για τους αλλοδαπούς.

Στα περισσότερα κράτη έχουν γίνει πλέον *αυστηρότεροι και περιπλοκότεροι οι όροι αποδοχής αλλοδαπού να εγκατασταθεί στο έδαφος των κρατών αυτών*, κατά τρόπο που αν δεν γίνονται απαγορευτικοί, επιτρέπουν αρκετές φορές την αυθαιρεσία, την άδικη μεταχείριση ή και εκμετάλλευση των αλλοδαπών. Επίσης, τις παλιές αρχές «laissez passer», «laissez aller», «laissez faire», αντικατέστησαν πλέον, αν όχι ρατσιστικά «σλόγκαν» όπως «έξω οι ξένοι» κλπ., πλήρη έλεγχο και δραστηκό περιορισμό της εισόδου των ξένων. Μάλιστα, σε συνδυασμό με την ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας, των κρατών που τείνει να επικρατήσει σήμερα, αυτός ο έλεγχος οδηγεί στο να γίνονται δεκτοί επίσημα αλλοδαποί οι οποίοι είναι γρήγορα και εύκολα αφομοιώσιμοι από την εθνική κοινωνία. Βεβαίως, από τη στιγμή που οι αλλοδαποί γίνονται δεκτοί στην εθνική κοινωνία απολαμβάνουν στις χώρες αυτές πολλών δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται και στους πολίτες των χωρών αυτών (όπως κοινωνικές ασφάλισεις, συντάξεις, προστασία της παρουσίας τους, της οικογένειάς τους κλπ.). Όμως η εξομοίωση αυτή δεν είναι πλήρης και ιδίως *δεν διευκολύνεται πάντοτε η δυνατότητα των αλλοδαπών αυτών να αποκτήσουν και την ιθαγένεια του κράτους στο οποίο έχουν εγκατασταθεί* : η απόκτηση της ιθαγένειας, είτε με πολιτογράφηση, είτε με γάμο, έχει γίνει πλέον πιο δύσκολη στα κράτη αυτά, ενώ η απόκτηση της ιθαγένειας από τα παιδιά μεταναστών τα οποία γεννήθηκαν στο έδαφός τους έχει επίσης περιορισθεί, ακόμη και σε χώρες που ακολουθούν το jus soli.

Ως παράδειγμα τέτοιων μεταβολών μπορούμε να αναφέρουμε τη νομοθεσία των Η.Π.Α. και τη σύγχρονη εξέλιξή της. Η νομοθεσία για την μετανάστευση και τους αλλοδαπούς ήταν πάντοτε αυστηρή στις Η.Π.Α., όμως τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία τάση δραστηκού περιορισμού των αλλοδαπών που μπορούν να παραμείνουν και να εργασθούν στην χώρα αυτή: έτσι, πρόσφατα όχι μόνο έγιναν

αυστηρότερες οι προϋποθέσεις για την είσοδο και μόνιμη εγκατάσταση αλλοδαπών στις Η.Π.Α., αλλά μεταβλήθηκε επί το αυστηρότερο και η διαδικασία νομιμοποίησης των ήδη εγκατεστημένων αλλοδαπών με τη χορήγηση της λεγόμενης «πράσινης κάρτας» (green card): πλέον απαιτείται για το σκοπό αυτό οι αλλοδαποί να εγκαταλείψουν προηγουμένως το αμερικανικό έδαφος και να επιχειρήσουν από τη χώρα προέλευσής (ιθαγένειάς) τους τη διαδικασία νομιμοποίησής τους και απόκτησης της πράσινης αυτής κάρτας, που τους επιτρέπει την παραμονή στις Η.Π.Α. (βλ.εφημερίδα International Herald Tribune της 11/10/1997 σελ.1η). Περιοριστικές έχουν γίνει επίσης και πολλές από τις νομοθεσίες για τους αλλοδαπούς ευρωπαϊκών κρατών και ιδίως της Γαλλίας και της Γερμανίας, αλλά και των σκανδιναβικών κρατών. Επίσης στα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη έχει γίνει πιο δύσκολη η απόκτηση της ιθαγένειας με πολιτογράφηση ή με γάμο, στο δε αμερικανικό δίκαιο ακόμη και με γέννηση στις Η.Π.Α., εφόσον πρόκειται για μετανάστες που δεν πληρούν τους όρους νόμιμης παραμονής.

Η Ελλάδα, η οποία εντάσσεται σήμερα στις οικονομικά αναπτυγμένες χώρες και η οποία από χώρα αποστολής μεταναστών έχει μεταβληθεί πλέον σε χώρα υποδοχής μεταναστών, ακολουθεί και αυτή παρόμοια πολιτική. Έτσι, με το νόμο 1975/91 (έχει ως πρότυπο ξένες νομοθεσίες και ιδίως την αμερικανική) και με τις κανονιστικές διατάξεις που τον συμπλήρωσαν (π.δ. και υπουργικές αποφάσεις), εφαρμόζει ένα πλέγμα προϋποθέσεων και διαδικασίες για την αποδοχή της εγκατάστασης αλλοδαπού στην Ελλάδα που είναι πολύ πιο περίπλοκοι και δύσκολα να τηρηθούν από ότι εκείνα που προέβλεπε η προηγούμενη νομοθεσία (ν. 4310/1929). Εξάλλου τα δύο πρόσφατα π.δ. 358 και 359/1997, για τις λεγόμενες «λευκή» και «πράσινη» κάρτα αντίστοιχα, δεν αποτελούν παρά μία χρονική παρένθεση στο γενικό καθεστώς του ν. 1975/91 που αποβλέπει στο να καταγράψει και νομιμοποιήσει το υπάρχον παράνομο αλλοδαπό εργατικό δυναμικό, αλλά δεν μεταβάλλει γενικά το καθεστώς τους. Επίσης από το 1984 και μετά διάφορες τροποποιήσεις του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας (Κ.Ε.Ι.) έχουν ως αποτέλεσμα να κάνουν πιο δύσκολη την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας από αλλοδαπούς (δεν αποκτάται πλέον με γάμο σύμφωνα με το άρθρο 4 του Κ.Ε.Ι. όπως τροποποιήθηκε με το ν. 1438/1984 και απαιτείται μακρότερη παραμονή στην Ελλάδα για την απόκτηση με πολιτογράφηση σύμφωνα με την τροποποίηση του άρθρου 6 Κ.Ε.Ι. από το ν. 2130/1993). Από την άλλη μεριά, βεβαίως, αναγνωρίζεται το δικαίωμα των αλλοδαπών που διαμένουν νομίμως για ορισμένο χρόνο να φέρουν την οικογένειά τους στην Ελλάδα και επίσης να έχουν δικαιώματα κοινωνικής ασφάλισης και κάλυψης, ενώ δεν υπάρχουν πλέον σημαντικοί περιορισμοί στα δικαιώματα ιδιωτικού δικαίου των αλλοδαπών: έτσι, η συνταγματική προστασία της ιδιοκτησίας, του

άρθρου 17 του Συντάγματος, καταλαμβάνει και τους αλλοδαπούς. Τελείως διαφορετική, όμως, είναι η κατάσταση των αλλοδαπών οι οποίοι δε βρίσκονται νόμιμα στην Ελλάδα, ο νόμος 1975/91 και ιδίως η ακροτελεύτια διάταξή του, του άρθρου 31 παραγρ. 2, τους μετέβαλε κατά πολύ σε «εκτός δικαίου» (out of Law) υπάρξεις, αφού απαγόρευε στις δημόσιες υπηρεσίες και δημόσιους οργανισμούς να τους παράσχουν οποιαδήποτε συνδρομή, εκτός από την έκτακτη ιατρική τους περίθαλψη : ευτυχώς, η εφαρμογή του μετριάσθηκε στην πράξη.

3. Ο ρόλος που διαδραματίζει σήμερα το δίκαιο της κατάστασης των αλλοδαπών στις οικονομικά αναπτυσσόμενες εθνικές (κρατικές) κοινωνίες

Στις χώρες με αναπτυσσόμενη οικονομία η κατάσταση των αλλοδαπών δεν μπορεί να σχηματιστεί το ίδιο εύκολα, όπως έγινε για τις χώρες με αναπτυγμένη ήδη οικονομία και ιδίως εκείνες της Δυτικής Ευρώπης και Βόρειας Αμερικής. Αν κάτι πάντως μπορεί να σχηματιστεί στις αναπτυσσόμενες οικονομικά χώρες, είναι γενικώς η έλλειψη λεπτομερούς ρύθμισης της κατάστασης των αλλοδαπών με νομοθετικά κείμενα και η ασάφεια η οποία επικρατεί τις περισσότερες φορές ως προς το καθεστώς των αλλοδαπών στις χώρες αυτές. Οι αιτίες των φαινομένων αυτών είναι διαφορετικές: έτσι, στις «πρώην κομμουνιστικές» χώρες της Ευρώπης η έλλειψη αυτή προέρχεται από μία *μεταβατική κατάσταση*, δηλαδή της πτώσης του «σιδηρού παραπετάσματος» και της εγκαθίδρυσης ελευθερίας διακίνησης και στις δύο κατευθύνσεις (είσοδος-έξοδος), χωρίς όμως η ελεύθερη αυτή διακίνηση να ρυθμίζεται με συγκεκριμένες διατάξεις (*άναρχη ρύθμιση της κατάστασης των αλλοδαπών*). Σε άλλες χώρες, η έλλειψη ρύθμισης ή η περιορισμένη ρύθμιση της κατάστασης των αλλοδαπών, οφείλεται σε συγκεκριμένη πολιτική βούληση της εξουσίας, που θέλει να προσελκύσει κεφάλαια και τεχνολογία από την αλλοδαπή, χωρίς όμως και να εγγυάται συγκεκριμένη ρύθμιση της κατάστασης των αλλοδαπών, ώστε να μπορεί εύκολα να τη μεταβάλλει: έτσι, ενώ η εγκατάσταση των αλλοδαπών στη χώρα είναι ανεκτή αλλά και επιθυμητή πολλές φορές, τα δικαιώματά τους ιδιοκτησιακού χαρακτήρα δεν εξασφαλίζονται από το δίκαιο της χώρας (δυνατότητες απαλλοτριώσεων - εθνικοποιήσεων με περιορισμένες ή και χωρίς εγγυήσεις, ακόμη κι όταν προβλέπονται τέτοιες εγγυήσεις για τους πολίτες των χωρών αυτών). Τέτοιου είδους καταστάσεις εξακολουθούν να παρουσιάζονται σήμερα σε χώρες με όχι δημοκρατικά καθεστώτα και με εθνικιστικές τάσεις (*πρόσκαιρη και ανασφαλής ρύθμιση της κατάστασης των αλλοδαπών*). Τέλος, σε ορισμένες άλλες χώρες, λίγες πλέον, η έλλειψη αυτή ρύθμισης οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι στη χώρα δεν υπάρχουν πολλοί αλλοδαποί, τουλάχιστον για μόνιμη εγκατάσταση και

άσκηση οικονομικής δραστηριότητας και συνεπώς δεν παρουσιάζεται ανάγκη για ειδική και λεπτομερειακή ρύθμιση της κατάστασής τους : στις περιπτώσεις αυτές η ρύθμιση της κατάστασης των αλλοδαπών γίνεται από γενικές αρχές που απορρέουν από την πολιτισμική και νομική παράδοση της χώρας και που τις περισσότερες φορές, αν και επιτρέπουν την ελεύθερη εγκατάσταση των αλλοδαπών, τους παρέχουν περιορισμένα δικαιώματα ιδιωτικού δικαίου, ιδίως εφόσον πρόκειται για αλλοδαπούς από χώρες με τις οποίες δεν έχουν εθνική ή πολιτισμική συγγένεια (π.χ. ορισμένες χώρες της Αφρικής που ανήκουν στην ίδια φυλετική προέλευση, ή ανήκαν παλαιότερα στο ίδιο αποικιοκρατικό «μπλόκ» ή τέλος, ορισμένες χώρες της Λατινικής Αμερικής με κοινή πολιτισμική παράδοση κλπ.) (ουσιαστική έλλειψη συγκεκριμένης ρύθμισης της κατάστασης των αλλοδαπών).

4. Συγκρούσεις δικαιών που επιδρούν στον κοινωνικό αποκλεισμό

Η διαφοροποίηση των συστημάτων που ρυθμίζουν την κατάσταση των αλλοδαπών έχει σοβαρές επιπτώσεις στην κατάσταση των μετακινουμένων προσώπων και πολλές φορές συμβάλλει στο να δημιουργηθούν καταστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού, δηλαδή να δημιουργηθεί κατηγορίες προσώπων που δεν συμμετέχουν στη λειτουργία της εθνικής κοινωνίας στα πλαίσια της οποίας ζούν και δεν απολαμβάνουν πλήρως του ρυθμιστικού και προστατευτικού ρόλου του δικαίου που διαμορφώνεται στα πλαίσιά της : ορισμένοι αλλοδαποί μεταβάλλονται σε κοινωνικούς παρίες που ζούν στο περιθώριο των εθνικών αυτών κοινωνιών.

Έτσι, η πολύπλοκη και εξαιρετικά απαιτητική νομοθεσία περί αλλοδαπών των οικονομικά αναπτυγμένων χωρών έχει ως συνέπεια να αυξάνεται ο αριθμός των παρανόμως εγκαταστημένων αλλοδαπών (παρανόμων μεταναστών), ιδίως σε συνδυασμό με το γεγονός ότι πολλές από τις προϋποθέσεις που απαιτεί η νομοθεσία για την άδεια εγκατάστασης και επαγγελματικής δραστηριότητας των αλλοδαπών δεν μπορούν να ικανοποιηθούν από τις συνθήκες που επικρατούν στα πλαίσια της εθνικής (κρατικής) κοινωνίας προέλευσης και την εκεί ισχύουσα νομική ρύθμιση. Συγκεκριμένα, η πιστοποίηση της ικανότητας άσκησης ορισμένης επαγγελματικής δραστηριότητας με πτυχία, άδειες και πιστοποιητικά που απαιτούν πολλές από τις σύγχρονες νομοθεσίες για να επιτρέψουν την άδεια εργασίας σε ορισμένες χώρες (κυρίως Γερμανία, Σκανδιναβικές Χώρες, Κάτω Χώρες) δεν είναι εύκολο να επιτευχθεί, όχι μόνο από χώρες προέλευσης με αναπτυσσόμενη οικονομία, αλλά και από ορισμένες αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες που (όπως η Ελλάδα, Ιταλία) δεν γνωρίζουν τέτοιο σύστημα οργάνωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων (η διαφοροποίηση αυτή του τρόπου οργάνωσης των επαγγελματικών δραστηριοτήτων

είχε ως αποτέλεσμα να προβλεφθούν διάφορες «εξισωτικές» διαδικασίες στα πλαίσια των Ε.Κ. ή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Εγκατάστασης, που οδηγούν στην αναγνώριση ορισμένου χρόνου άσκησης της δραστηριότητας στο κράτος προέλευσης ως αντίστοιχης και ισότιμης με τα πτυχία, άδειες και πιστοποιητικά που απαιτούνται στη χώρα υποδοχής). Έτσι, οι πολίτες χωρών που δεν γνωρίζουν τέτοια πιστοποίηση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων (και δεν υπάρχουν Συμβάσεις που να καθιερώνουν γι' αυτούς «εξισωτικές» διαδικασίες) μόνο στη μαύρη αγορά μπορούν να προσφέρουν την εργασία τους και μάλιστα ορισμένες φορές να μεταβληθούν και σε παρανόμως εγκατεστημένους στη χώρα, με συνέπεια όχι μόνο να μην απολαμβάνουν των προνομίων που οι άλλοι εργαζόμενοι έχουν (κοινωνική ασφάλιση και περίθαλψη, δικαίωμα σύνταξης και κάλυψης της ανεργίας κλπ), αλλά να στερούνται ενδεχομένως και άλλων δικαιωμάτων και κυρίως να αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο να βρεθούν υποχρεωμένοι να εγκαταλείψουν τη χώρα χάνοντας μέρος αυτών που είχαν αποκτήσει.

Επίσης, ακόμη κι αν οι αλλοδαποί επιτρέπεται να εγκατασταθούν νόμιμα σε μία χώρα και να ασκήσουν στα πλαίσιά της επαγγελματική δραστηριότητα, είναι δυνατό η διαφορά νομικών αντιλήψεων μεταξύ του κράτους υποδοχής και του κράτους προέλευσης, να δημιουργήσει συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού για ορισμένους από αυτούς. Έτσι, το δικαίωμα συνένωσης της οικογένειας του μετανάστη αλλοδαπού δεν προσδιορίζεται συνήθως σύμφωνα με τις νομικές αντιλήψεις του κράτους προέλευσης, αλλά με βάση εκείνες του κράτους υποδοχής του : γι' αυτό πολλές φορές ο αλλοδαπός δεν μπορεί να καλέσει για να ζήσουν μαζί του τα μέλη της οικογένειάς του όπως τη δέχεται το κράτος προέλευσης και το δίκαιό του (π.χ. πολυγαμική ή εξώγαμη οικογένεια), με αποτέλεσμα η οικογένειά του αυτή είτε να παραμένει στο κράτος προέλευσης, είτε να υποχρεωθεί να ζεί παράνομα στη χώρα υποδοχής, δηλαδή και στις δύο περιπτώσεις σε συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΗΜΕΡΑ

Στα πλαίσια του Μέρους αυτού θα εξετάσουμε διαδοχικά : τους διάφορους παράγοντες συγκρότησης και λειτουργίας της Διεθνούς Κοινωνίας που επηρεάζουν τη θέση του αλλοδαπού στα πλαίσιά της (1), τις διάφορες αντιλήψεις για τη Διεθνή Κοινωνία και την επίδρασή τους στη διαμόρφωση του διεθνούς δικαίου και ιδίως αυτού που ρυθμίζει την κατάσταση των αλλοδαπών (2), τις αρχές και αξίες στις οποίες

στηρίζεται σήμερα το διεθνές δίκαιο και την επίδρασή τους στη ρύθμιση της κατάστασης των αλλοδαπών (3) και, τέλος, τους συσχετισμούς και τις συναρτήσεις όλων των παραπάνω που έχουν επίδραση στα θέματα του κοινωνικού αποκλεισμού (4).

1. Παράγοντες συγκρότησης και λειτουργίας της Διεθνούς Κοινωνίας σήμερα

Εδώ δεν πρόκειται να παρουσιάσουμε αναλυτικά τους παράγοντες αυτούς, αλλά μόνο σχηματικά, κατά τρόπο που να μας επιτρέπει να βγάλουμε ορισμένα πρώτα συμπεράσματα για τη θέση του αλλοδαπού στη σύγχρονη Διεθνή Κοινωνία και για τη σημασία που έχει σ' αυτή.

Σε αντίθεση με την παλαιά σύνθεση και λειτουργία της Διεθνούς Κοινωνίας που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί κυρίως ως «δημοσίου δικαίου», αφού το σημαντικότερο στοιχείο της ήταν οι σχέσεις μεταξύ κρατών και των φορέων της εξουσίας τους, τη σημερινή Διεθνή Κοινωνία μπορούμε να χαρακτηρίσουμε μάλλον ως «ιδιωτικού δικαίου», αφού πλέον επικρατούν σ' αυτή κυρίως οι διεθνείς ιδιωτικές συναλλαγές, δηλαδή οι οικονομικές συναλλαγές μεταξύ φορέων ιδιωτικού χαρακτήρα αποτελούν σήμερα το σημαντικότερο μέρος των διεθνών σχέσεων. Οι συναλλαγές αυτές (ιδιωτικού δικαίου) διεξάγονται μεταξύ φορέων και προσώπων που ανήκουν σε διάφορα κράτη και συνεπώς για την άλλη πλευρά χαρακτηρίζονται ως αλλοδαποί. Έτσι, οι κανόνες του διεθνούς δικαίου δεν μπορούν πλέον να αγνοήσουν τον αλλοδαπό: γι' αυτό όχι μόνο ρυθμίζουν συχνά τις σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ ιδιωτών διαφόρων χωρών (δίκαιο διεθνών συναλλαγών και διεθνές οικονομικό δίκαιο), αλλά ρυθμίζουν και προστατεύουν ορισμένα δικαιώματα των αλλοδαπών που αποτελούν προϋπόθεση για την ύπαρξη και ρύθμιση των ιδιωτικών αυτών σχέσεων (δικαιώματα περιουσιακής φύσης, δικαίωμα δικαστικής προστασίας κλπ.) και μάλιστα τις περισσότερες φορές κατά τον ίδιο τρόπο με τους ημεδαπούς.

Η ανάπτυξη αυτή των διεθνών ιδιωτικών συναλλαγών οφείλεται κυρίως στην μεγάλη αύξηση του πληθυσμού, στην ανάπτυξη των επικοινωνιών και τέλος στην εξέλιξη της τεχνολογίας.

Η αύξηση του πληθυσμού και η βελτίωση και ανάπτυξη των επικοινωνιών είχε ως αποτέλεσμα να μετακινούνται πιο εύκολα οι άνθρωποι, η δε ανάπτυξη της τεχνολογίας να δημιουργήσει οικονομική ανάπτυξη ιδίως στις χώρες που διαθέτουν την αντίστοιχη τεχνολογία καθώς και τη γνώση και πληροφόρηση: οι μεταβολές αυτές συνέβαλαν στο να δημιουργηθούν μεταναστευτικά ρεύματα, είτε για να επωφεληθούν τα άτομα που μεταναστεύουν από την ανάπτυξη, είτε αυτά να συμβάλλουν σ' αυτή. Έτσι, ο αλλοδαπός έγινε για τη Διεθνή Κοινωνία συνεκτικός δεσμός που επιβάλλει τη λεπτομερή ρύθμισή του.

2. Οι διάφορες αντιλήψεις για τη Διεθνή Κοινωνία και η επίδρασή τους στο διεθνές δίκαιο και τη ρύθμιση της κατάστασης των αλλοδαπών

Η έλλειψη υπερκρατικής συγκρότησης της Διεθνούς Κοινωνίας είχε ως αποτέλεσμα, η Διεθνής Κοινωνία και το διεθνές δίκαιο να εξακολουθούν να υφίστανται τις επιδράσεις των κρατών που βρίσκονται στη βάση συγκρότησης και δημιουργίας τους παρά την μεταβολή της φύσης και της λειτουργίας της Διεθνούς Κοινωνίας που είδαμε προηγουμένως.

Τη μεταβολή αυτή της Διεθνούς Κοινωνίας συλλαμβάνουν διαφορετικά τα επιμέρους κράτη που τη συγκροτούν και συμβάλλουν στη ρύθμισή της, ανάλογα με τις ιδεολογοπολιτικές αντιλήψεις και επιδιώξεις τους στο διεθνή χώρο. Έτσι, δύο κυρίως αντιλήψεις επικρατούν μεταξύ των επιμέρους κρατών, ως προς τη λειτουργία της Διεθνούς Κοινωνίας και τον ρυθμιστικό ρόλο του διεθνούς δικαίου στις σύγχρονες συνθήκες : η μάλλον οικονομοκεντρική και η μάλλον ανθρωποκεντρική (με διάφορες ενδιάμεσες αποκλίσεις). Σύμφωνα με την πρώτη η οικονομική ανάπτυξη είναι ο πρωταρχικός στόχος που πρέπει να εξασφαλίσει η Διεθνής Κοινωνία και το διεθνές δίκαιο ρυθμίζοντας τις διεθνείς σχέσεις (διεθνείς συναλλαγές). Αντίθετα, σύμφωνα με τη δεύτερη η ανάπτυξη του προσώπου (ανθρώπου) και της δραστηριότητάς του είναι το πρωταρχικό μέλημα και στόχος στην οργάνωση της Διεθνούς Κοινωνίας και τη ρυθμιστική επέμβαση του διεθνούς δικαίου. *Ανάλογα με την τοποθέτηση απέναντι στις δύο αυτές αντιλήψεις απορρέει και η αντίστοιχη θέση ως προς την κατάσταση του αλλοδαπού: έτσι, η οικονομοκεντρική αντίληψη περιορίζει τα δικαιώματα του αλλοδαπού προκειμένου να μη διαταραχθεί η οικονομική ανάπτυξη, ιδίως σε εθνικό ή περιφερειακό πλαίσιο, ενώ αντίθετα η ανθρωποκεντρική αντίληψη θεωρεί ότι η αναγνώριση δικαιωμάτων στο άτομο και στον αλλοδαπό, όχι μόνο είναι η πρωτεύουσα επιδίωξη, αλλά τελικά βοηθά και το στόχο της οικονομικής ανάπτυξης (όχι βεβαίως σε στενά και περιφερειακά πλαίσια, αλλά σε παγκόσμιο επίπεδο). Σύμφωνα με τη θέση αυτή η παγκοσμιοποίηση του εμπορίου και των συναλλαγών επιβάλλει και την ελευθερία διακίνησης των προσώπων σε παγκόσμιο πλαίσιο για να εξασφαλισθεί πλήρης και ανόθευτη ανάπτυξη, όχι μόνο οικονομικά αλλά και πολιτισμικά, επιτρέποντας στο άτομο να επιλέξει τους όρους και τα πλαίσια της προσωπικής του ανάπτυξης.*

Αυτό έχει ως συνέπεια να διαφοροποιούνται οι αρχές και αξίες στις οποίες στηρίζεται το διεθνές δίκαιο, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

3. Αρχές και αξίες στις οποίες στηρίζεται το διεθνές δίκαιο σήμερα και επιπτώσεις στη ρύθμιση της κατάστασης των αλλοδαπών

Αν και εξακολουθεί η έννοια της κυριαρχίας να βρίσκεται πάντοτε στη βάση

του διεθνούς δικαίου, που πηγάζει από τη διακρατική συνεργασία στα πλαίσια της Διεθνούς Κοινωνίας, στα ίδια πλαίσια βρίσκει επίσης σήμερα μεγάλη ανάπτυξη και η αξία του προσώπου (ατόμου) με τη δημιουργία και διεθνή προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Βεβαίως, η έννοια και το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν υποστεί σημαντική εξέλιξη και διαφοροποίηση μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, ανάλογα με τις διάφορες ιδεολογοπολιτικές εξελίξεις που γνώρισε ο κόσμος στο διάστημα αυτό. Την παλαιά επικρατούσα (κυρίως αγγλοσαξωνική) αντίληψη των ατομικών ελευθεριών, του πολίτη κυρίως, απέναντι στην εξουσία και τα όργανά της (που απέρρεε από κείμενα και πρακτικές του παρελθόντος, όπως η Magna Carta, Bill of Rights, Declaration des Droits de l'homme et du citoyen), αντικατέστησε η σύγχρονη αντίληψη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όχι πλέον μόνο ως φραγμός απέναντι στην αυθαιρεσία της εξουσίας, αλλά παράλληλα και ως αξίωση απέναντί της στο να δημιουργήσει τους όρους που επιτρέπουν την ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου στα πλαίσια της κοινωνίας : έτσι, δημιουργήθηκαν τα ανθρωπίνια δικαιώματα με «κοινωνικό και οικονομικό περιεχόμενο», όπως τα δικαίωμα για εργασία και προστασία της εργασίας, το δικαίωμα του ατόμου να συστήσει και να διατηρήσει οικογένεια κλπ. Βεβαίως παρά την αναγνώριση των δικαιωμάτων αυτών με κοινωνικό περιεχόμενο, τα περισσότερα από αυτά εξακολουθούν να παραμένουν ατελείς υποχρεώσεις στο διεθνή χώρο, αφού το διεθνές δίκαιο σπάνια προβλέπει αναγκαστικούς κανόνες για την εφαρμογή τους: τέτοια είναι κυρίως η περίπτωση του δικαιώματος για εργασία και ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου, το οποίο καθιερώνεται μεν από διεθνή κείμενα (π.χ. Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα του Ο.Η.Ε. του 1966), που όμως δεν περιέχουν πάντοτε κανόνες άμεσα εκτελεστούς, αλλά μάλλον κατευθυντήριες γραμμές για τα διάφορα κράτη. Έτσι, ακόμη κι όταν το δικαίωμα αυτό μετουσιώνεται σε διατάξεις εθνικού δικαίου, όπως το άρθρο 5 του Συντάγματος του 1975 (Σ), εξακολουθεί να παραμένει ατελής και χωρίς εξαναγκασμό υποχρέωση της πολιτείας και που δεν καταλαμβάνει πλήρως τους αλλοδαπούς: το συγκεκριμένο άρθρο 5 Σ δεν αφορά παρά μόνο αυτούς που βρίσκονται στο ελληνικό έδαφος (ημεδαπούς και αλλοδαπούς) και δεν μεταβάλλει καθόλου το κυριαρχικό δικαίωμα της Ελληνικής Πολιτείας να δεχθεί αλλοδαπούς οικονομικούς μετανάστες στο έδαφός της.

Έτσι, η αρχή που εξακολουθεί κυρίως να διέπει και σήμερα το διεθνές δίκαιο για την αποδοχή αλλοδαπών στο έδαφος κάθε πολιτείας είναι η αρχή της κυριαρχίας: έτσι, κάθε κράτος που δεν δεσμεύεται από συμβατικούς κανόνες ως προς τους πολίτες άλλου κράτους, επιτρέπει ή όχι την είσοδο ή εγκατάσταση αλλοδαπών σύμφωνα με τα συμφέροντα (οικονομικά) του και μόνο σπάνια και για λόγους «αβροφροσύνης» και «αμοιβαιότητας» προς τις άλλες πολιτείες δέχεται να παραχωρήσει άδεια εγκατάστασης, σε αλλοδαπούς εφόσον κρίνει ότι τα συμφέροντά

του και του Λαού του δεν τίθενται σε κίνδυνο. Μάλιστα, η έννοια αυτή της διακινδύνευσης των συμφερόντων είναι πολύ σχετική και ελαστική στην αξιολόγησή της, με συνέπεια να θεωρείται συχνά ότι υπάρχει τέτοιος κίνδυνος, όταν υπάρχει πιθανότητα η έλευση αλλοδαπών να δημιουργήσει περιορισμό της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας ή και πολλές φορές μείωση των ρυθμών ανάπτυξης. Σε ορισμένες περιπτώσεις η προάσπιση αυτή των οικονομικών συμφερόντων οδηγεί σε συσχετισμούς και στο διεθνή χώρο, όπου συντελεί στο να δημιουργηθούν συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

4. Συσχετισμοί και συναρτήσεις που επιδρούν στον κοινωνικό αποκλεισμό σε διεθνές επίπεδο

Η επιθυμία διατήρησης των οικονομικών κεκτημένων και μάλιστα διεύρυνσής τους, οδηγεί σε συνεργασίες στο διεθνή χώρο που έχουν ως αποτέλεσμα, από τη μια μεριά τη διευκόλυνση της διακίνησης αγαθών (εμπορευμάτων) και προσώπων μεταξύ των συνεργαζομένων κρατών και από την άλλη τον περιορισμό και τον έλεγχο της διακίνησης εμπορευμάτων και προσώπων από τρίτες χώρες. Το φαινόμενο αυτό έχει πάρει σημαντικές διαστάσεις σήμερα με τις διάφορες μορφές οικονομικής συνεργασίας ευρωπαϊκών κρατών (Ε.Ζ.Ε.Σ., Ε.Ο.Κ. και σήμερα Ε.Ε., Ε.Ο.Χ.), αμερικανικών Κρατών (Συνθήκη ΝΑΡΤΑ) και άλλων κρατών (Σύμφωνο Οικονομικής Συνεργασίας των Άνδρων κλπ.). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργούνται διάφορα «φρούρια», όπως πολύ παραστατικά αναφέρθηκε, τα οποία είναι απροσπέλαστα (ή τείνουν να γίνουν) από τους πολίτες τρίτων χωρών. Δεδομένου ότι οι πολίτες αυτοί των τρίτων χωρών είναι συνήθως εκείνοι των οικονομικά ασθενεστέρων χωρών και ότι η δημιουργία αυτών των οικονομικών συγκροτημάτων και συνεργασιών εντείνει τον ανταγωνισμό σε διεθνές επίπεδο με αποτέλεσμα να υφίστανται τις συνέπειές του οι πολίτες αυτών των ασθενεστέρων οικονομικά κρατών, που οι συνθήκες του σκληρού οικονομικού ανταγωνισμού και ιδίως της έλλειψης τεχνολογίας και πληροφόρησης καθιστούν ακόμη πιο ευάλωτα, γίνεται κατανοητό και σαφές ότι δημιουργούνται, έτσι, συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού, όχι πλέον σε άτομα ή ομάδες προσώπων, αλλά σε σύνολο κρατών στα πλαίσια της Διεθνούς Κοινωνίας. Αυτό έχει ως πρόσθετο αποτέλεσμα να δημιουργούνται και συνθήκες περαιτέρω διεύρυνσης του χάσματος του κοινωνικού αποκλεισμού στα πλαίσια των εθνικών αυτών κοινωνιών: τέτοια είναι η περίπτωση των χωρών που πολύ παραστατικά αποκαλούνται «Τρίτος Κόσμος», όχι τόσο με την πολιτική έννοια που αποδιδόταν στον όρο αυτό (και που πλέον έχει παύσει

να έχει σημασία), όσο με την οικονομική έννοια του όρου αυτού, που δείχνει το βαθμό ανάπτυξής τους.

Συμπεράσματα

Είδαμε παραπάνω τους μηχανισμούς με τους οποίους το δίκαιο διαφοροποιεί την κατάσταση του αλλοδαπού από εκείνη του ημεδαπού και εμποδίζει την ελεύθερη διακίνηση, εγκατάσταση και οικονομική δραστηριότητα του αλλοδαπού σε άλλη χώρα, δημιουργώντας, έτσι, συχνά συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές πλαίσιο. Βεβαίως, τα αίτια του κοινωνικού αποκλεισμού (σε εθνικό και σε διεθνές επίπεδο) δεν βρίσκονται μόνο στο δίκαιο της κατάστασης των αλλοδαπών, αλλά είναι πολλά και διάφορα άλλα. *Όμως μια πιά σύγχρονη θεώρηση του δικαίου της κατάστασης των αλλοδαπών θα μπορούσε, αν όχι να εξαφανίσει ή να μειώσει δραστικά τον κοινωνικό αποκλεισμό, να βοηθήσει τουλάχιστον, μαζί με άλλους παράγοντες, στον περιορισμό του ή τουλάχιστον στη μη αύξησή του.*

Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να υπάρξει μία νέα θεμελίωση του δικαίου αυτού που να πηγάζει πιο ουσιαστικά και αποτελεσματικά από τα ανθρώπινα δικαιώματα : οι κανόνες του δικαίου της κατάστασης των αλλοδαπών θα πρέπει να λαμβάνουν σοβαρά υπόψη το δικαίωμα του ατόμου να επιλέξει τον τόπο όπου θα εργασθεί και θα συμβάλλει με την εργασία του τόσο στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς του όσο και στη διαμόρφωση της κοινωνίας. Η ελευθερία αυτή διακίνησης του προσώπου και ανάπτυξης της προσωπικότητάς του δεν απορρέει μόνο από ηθικοπολιτικές αξίες, αλλά και από την ίδια την Οικονομία και τις αρχές που τη διέπουν. *Ελευθερία στη διακίνηση των εμπορευμάτων και των αγαθών δεν μπορεί να γίνει κατανοητή ως οικονομική αρχή, χωρίς παράλληλη ελευθερία στη διακίνηση των ατόμων και της εργασίας : ορθή παγκοσμιοποίηση της αγοράς των προϊόντων και των εμπορευμάτων προϋποθέτει και παράλληλη ανόθευτη παγκοσμιοποίηση της αγοράς εργασίας και ελεύθερη διακίνηση των εργαζομένων. Πράγματι, ελεύθερη και ανόθευτη αγορά της εργασίας δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς ελεύθερη διακίνηση των εργαζομένων : στην αντίθετη περίπτωση υπάρχει μόνο ελευθερία των εργοδοτών να ψάχνουν να βρουν τους εργαζόμενους που τους συμφέρει, ενώ ανόθευτη αγορά εργασίας προϋποθέτει τόσο την ελευθερία του εργοδότη, όσο και εκείνη του εργαζόμενου να αναζητήσουν αμοιβαίως τις κατάλληλες συνθήκες συνεργασίας.*

Η ανάπτυξη μίας τέτοιας προβληματικής μπορεί να γίνει στα πλαίσια της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας, σε συνεργασία με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου. Μία τέτοια προσπάθεια, βεβαίως, θα απαιτούσε πολλές υποχωρήσεις εκ μέ-

ρους των κρατών και ιδίως μείωση της κυριαρχίας τους και περιορισμό του εθνικού χαρακτήρα τους. Αλλά αυτή τη στιγμή μάλλον αντίθετες τάσεις φαίνεται να επικρατούν.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΣΧΕΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- I. ΒΟΥΛΓΑΡΗ, «Η Συνταγματική προστασία του αλλοδαπού», σε *Πέντε χρόνια εφαρμογής του Συντάγματος του 1975* (Κομοτηνή 1981), σελ.125 επ. και σε *Εφημερίδα Ελλήνων Νομικών* 1980, σελ.953.
- I. ΒΟΥΛΓΑΡΗ, «Η επίδραση του κοινοτικού δικαίου στο ελληνικό δίκαιο της κατάστασης των αλλοδαπών», σε *Η επίδραση του κοινοτικού δικαίου στο ελληνικό ιδιωτικό δίκαιο - Συνέδριο 15-17 Οκτωβρίου 1992* - Επιμέλεια I. ΚΟΥΚΙΑΔΗΣ (Αθήνα-Κομοτηνή 1995), σελ. 233 επ.
- ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ, *Το νομικό καθεστώς των αλλοδαπών στην Ελλάδα - Επιστημονική ημερίδα - Αθήνα 9 Μαρτίου 1994*, Αθήνα 1995.
- Κ. ΠΑΠΑ, *Η νομική θέσις των αλλοδαπών κατά το διεθνές δίκαιον*, Αθήνα 1972.
- N. GUIMEZANES, *La circulation et l'activiti iconomique des itrangers dans la Communauti Europienne*, 2θme ed., Paris 1995.
- J. FROWEIN/T. STEIN, *Die Rechtstellung von Auslaendern nach staatlichem Recht und Voelkerrecht*, Baende I-II, Berlin 1987.
- E. LAUTERPACHT/J.-G. COLLIER, *Individual Rights and the State in Foreign Affairs - An International Compendium*, N.York 1977.
- R. PLENDER, *International Migration Law*, 2nd ed., Dordrecht/Boston/London 1988.
- B. SUNDBERG-WEITMAN, *Discrimination on Grounds of Nationality - Free Movement of Workers and Freedom of Establishment under the E.E.C.- Treaty*, Amsterdam / N.York / Oxford 1977.
- CONSEIL DE L'EUROPE, *Actes du colloque sur «les droits de l'Homme des itrangers en Europe» - Funchal - Madire (Portugal), 17-19 Octobre 1983*, Strasbourg 1985.
- CONSEIL DE L'EUROPE, *Actes du colloque sur «Droits de l'homme sans frontieres» - Strasbourg 30 novembre - 1er dicembre 1989*, Strasbourg 1990.

